

Én a honfoglaló magyar nép életéről beszéltem az akkor érlelődő könyvem kapcsán, arról, hogy milyen rendezett volt a nagycsalád élete és milyen rendezett volt másvilágképünk. Akkor még csak sejtettem a kettős honfoglalást és kettős (nemesi és népi) történelmünket. De a régészeti tény bemutatása mellé felsorakoztattam népmese-, népdal-, „babona”-kutatásunkat, beszéltem a Szent László legenda ősi mítoszt őrző voltáról a fehér és fekete, a jó és rossz világalakító harcáról. Párhuzamba hozható volt mindez a nagy keleti világvallások kozmikus magyarázataival. Egyszerűen csendes beszédemből kiderült, hogy népünk a honfoglaláskor nagy – keleti – műveltséget hordozó nép volt. Ha jól emlékszem, szóltam a „nyereg alatt puhított hús”-ról is, hiszen nevezhető-e művelt népnak, amely a ló hátára kötött, átizzadt, bűzlő húst enné? Bizony nem, de nem is ették ezt a húst (az eredeti feljegyzés a hunokról szól), hanem a hússzeleteket sebtapaszként tették a ló felmarjult hátára. Ezt láthatta az a római vezérkari százados (Ammianus Marcellinus), akinek feljegyzéseiből eredt az egész, mélyen megalázó monda. Egyszerűen előadásom talán ezért hatott olyan mélyen a hallgatóság mába mélyed vitái közt, mert biztonságot nyújtott a tekintetben, amit Zrínyi Miklós úgy tömörített, hogy „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”.

Személyes emlékeim? Egyszer estefelé Sinka Istvánnal ballagtunk s akkor Pista hozzám fordult és szó szerint ezt mondta: „Gyuszikám, egyetlen verssorom többet ér, mint ez a sok beszéd”. Pontosan emlékszem erre a meghökkenítő mondatára. A többi előadók előadásai, közéleti aggodalmai engem is magukkal ragadtak, de hol vannak már ők: magyar létünk csillagos eget gazdagítják, emlékük legyen áldott!

László Gyula

„A legjelentősebb nemzeti gondolatokkal akarunk foglalkozni”

Püski Sándorral beszélget Halász Péter

Egyre kevesebben vannak azok, akik még részt vettek 50 évvel ezelőtt a Soli Deo Gloria által Balatonszárszón szervezett, azóta legendává és mérföldkövé vált tanácskozáson. Püski Sándor, a Magyar Élet Kiadó tulajdonosa és mindenese akkor szürke eminenciásként szervezte az emlékezetes találkozót, harca azóta a történelem viharainak fényében egyre színesebbé vált. 1945 után igyekezett újjászervezni a magyar irodalmi életet, elsősorban annak népi világát. Azonban ahogy Németh László szárszói beszédében még vízióknak tűnő veszedelmek mindinkább bekövetkeztek, Püski Sándor körül is elfogyott a levegő. Sokáig kínlódott, hogy folytassa azt, amire életét tette: a hasznos magyar könyvek széles körű kiadását. A forradalom leverése után azonban nyilvánvalóvá vált számára, hogy erre a megszállt országban nincsen lehetőség. 1970-ben kivándorolt az Egyesült Államokba, s ott folytatta azt, amit itthon félbe kellett hagynia: ellátta könyvvel a magyar emigrációt, sőt, lassanként az itthon maradtakat is. Több, a magyarság legfontosabb sorskérdéseivel foglalkozó művet, amit Magyarországon nem lehetett megjeleníteni, ő adott ki.

Az ország valódi felszabadulása után hazajött, s immár mint a Püski Kiadó Könyvesházaának tulajdonosa szolgálja a nehezen újjáéledő magyar irodalmat.

Most, hogy közeledik a II. szárszói találkozó 50. évfordulója, ennek szervezése áll tevékenysége központjában. Miként lehet elhelyezni a szárszói találkozót és a szárszói gondolatot a XX. századi magyarság történelmében? Németh László által feltett kérdéssel fogalmazva: „Hogyan süllyedt »benszüllött«-t-e a nagy középkori nemzet tulajdon országában?” Milyen előzményei voltak az egykori szárszói találkozásnak?

• A Kabay Márton Ifjúsági Kör tagjai elég korán részt vettek a Magyar Élet Kiadó terjesztői munkájában, részt vállaltak könyveimnek az olvasókhöz való eljuttatásában. Egy-két éves együtt munkálkodás után 1942-ben ők kezdeményezték, hogy a Soli Deo Gloria Kálvin téri helyiségében rendezzünk értelmiségi-munkás-paraszt találkozót. Elsősorban azzal a céllal, hogy lássuk, miként lehet szót érteni a munkássággal. Mert a parasztsággal a népfőiskolákon keresztül már kapcsolatban voltunk, Veres Péter és mások segítségével, de munkássághoz alig volt ismeretségünk, legfeljebb Somogyi Imrén keresztül valami, mert a bátyja az építők szakiszervezetnek titkára volt. Csak rajta keresztül tartottuk a kapcsolatot a munkásmozgalommal.

Így került sor 1942 februárjában egy kisebb létszámú összejövetelre az SDG Kálvin téri helyiségében. Itt részt vett tőlünk Veres Pétertől Németh Lászlóig szinte mindenki. A találkozó elég sikeres volt, s akkor merült fel, érdemes volna ezt a párbeszédet nyáron folytatni. Volt az SDG-nek Balatonszárszón egy nyaralótelepe, ami alkalmas volt a táborozás megtartására.

Az egyház egy kicsit tartott a júliusra tervezett összejöveteltől, mert a Kálvin téren szerzett tapasztalataik nem voltak egyértelműen kedvezőek. Ezért olyan politikai kívánság hangzott el az egyház részéről, hogy szelidítsük a felvetett témák élesességét. Meg akarták osztani a felelősséget, ezért úgy hirdettük meg, hogy a református egyház és a Kabay Márton Kör az összejövetel két rendezője.

Az I. szárszói konferencián elhangzott előadásokból sajnos szinte semmi sem jelent meg. Pedig Németh László különösen szép beszédet tartott. Az előadások azonban nem voltak előre megírva, nem gondoskodtunk idejében a lejegyzésekről, legfeljebb az maradt meg, amit a résztvevők itt-ott folyóiratokban, újságokban megjelentettek. Az első találkozón már 300 fiatal volt együtt, s az előadók között Németh Lászlón kívül Sinka Istvánt, Gulyás Pált, Féja Gézát és másokat hallgathattunk. Egy hétig tartott a találkozó, sok szó esett a kiadói és terjesztői munkáról, az ezzel kapcsolatos feladatokról, de természetesen a népi mozgalom által képviselt nemzeti kérdések is szóba kerültek, mint például a nemzetnevelés témája.

Ezen a találkozón mindenki számára természetessé vált, hogy a konferenciát jövőre is meg kell tartani. Tudtuk, hogy a háború előbb-utóbb befejeződik, s készülnünk kell az új Magyarország felépítésére. Ebben a körben nyilvánvaló volt, hogy a németek a háborút elvesztették, s ha már a hatalmon kívül is vagyunk, s a dolgok alakulásába nem szólhatunk bele, legalább készülnünk fel az újrakezdésre.

A II. szárszói konferencia programjában milyen új szempontok érvényesültek?

• Elsősorban a világháború utáni időszakra való felkészülés és a fő nemzeti kérdések, mint a munkásosztály és a parasztság helyzete, valamint a földkérdés lettek a II. találkozó témái. Ezen szinte mindenki részt vett, aki számított a népi mozgalomban. Nem jött el Illyés, lehet, hogy így akart valami egyensúlyt fenntartani, és nem jött el Tamási valami más ok miatt. Mikor készülődtünk a politikai programra, a református egyház, akihez ez az ifjúsági egyesület tartozott, felvetette, hogy nem lesz-e ebből baj? Úgy volt, hogy talán nem is engedik, de aztán Vítai László, az SDG akkori elnöke, maga is lelkes, tárgyal velük és meggyőzte őket, hogy sokkal nagyobb botrány lenne abból, ha nem engednék, mint ha engedik. Végül is azt mondták, hogy a konyhát, a lakóépületeket odaadják, de nem vállalják a rendezést. Így történt, hogy az 1943-as találkozót már mi, a kiadó és a könyvbarátok indítottuk el, a programot és a meghívókat is mi küldtük szét. Az SDG csak a telepet adta és igényt formált arra, hogy az összejövetelen istentiszteletet és bibliaórákat tartson.

A felkért előadóknak megadták-e az előadások témáját?

• Általában megbeszéljük velük. Veres Péterrel, Erdeivel beszéltem a legtöbbit. Akkor még úgy látszott, hogy Erdei az egyik legfontosabb alakja a politizáló népi mozgalomnak. A Márciusi Frontból is ő igyekezett pártot csinálni. A Parasztpártot ugyan megalakították 1939 nyarán egy hajón, de akkor még semmiféle programjuk nem volt. Sőt, Veres Péter maradt a szocdem pártban, Szabó Pál a kisgazdapártban. Aztán 1944-ben, vagy talán már 1943-ban a Szabad Szóra ráírták, hogy a Parasztpárt lapja. Parasztpárt azonban valójában nem volt. Tehát Erdeivel és Veres Péterrel beszélünk meg a témákat és természetesen Németh Lászlóval, hogy mindenképpen vegyen részt. A beszédet teljesen rájuk bíztuk, csak a témát beszéljük meg. Jócsik Lajos készülő könyvének¹ a vázlatát adta elő, László Gyula²

¹A Közép-Dunamedence közgazdaság

²László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Bp. Magyar Élet, 1944.

ügyszintén. Kerék Mihály megígérte, hogy a földkérdésről fog beszélni, de az utolsó pillanatban nem tudta vállalni. Matolcsit akkor már nem lehetett meghívni, mert a nyilaspárt közelében volt.

Kikből állt a hallgatóság?

• Nagy részük az én könyvbarát szervezőim voltak. Diákok és parasztfiúk innen-onnan, de voltak munkások is vagy 80-an. Jöttek néhány vidéki gyárból is, például Diósgyőrből. Aztán voltak Somogyi Imre emberei is, akik az ő hasura-kertészkedését próbálták megvalósítani. Sokan jöttek a visszacsatolt területekről is, különösen Erdéllyel volt jó kapcsolatunk. Észak-Erdélyben több könyvünket megvették, mint az egész korábbi Magyarországon.

Milyen volt a találkozó hivatalos visszhangja?

• Semmilyen. Ha csak az nem, hogy sokan megkérdezték tőlem: miként rendezhették vagy rendezhették meg a háború közepén ezt a 600 fős összejövetelt? Az volt a szerencsénk, hogy zárt volt a telephely, és itt minden nyáron konferenciák sorozatát tartották, ha más céllal is, de a falusiak megszokták. Érdekes volt, amikor két falusi csendőr odajött szétnézni. Tele volt az egész tábor és a feleségem elkezdte őket szóval tartani. Addig beszélt hozzájuk, amíg szépen kitéssékeltte őket. Tudomásul vették, hogy ez egy diáktelep, csak most egy kicsit többen vannak. Nyilvánvaló, hogy a kormány részéről tudtak a dolgról, állítólag ki is küldtek néhány megfigyelőt. Ekkor már megtörtént az olasz átállítás, nyilvánvaló volt, hogy a kormány is kereste a megegyezést. Keresztes Fischer jóindulattal volt irányunkban, de maga Kállay is; 1943-ban még a könyvsátrunkat is meglátogatta. Valószínűleg érzékelték a népi mozgalom súlyát és jelentőségét, nem véletlen, hogy a táborban részt vevők közül később senki sem ment el nyilasnak, de kommunistának se nagyon.

A hatóság részéről tehát semmiféle megnyilvánulás nem mutatkozott, valami visszhang csak akkor támadt, amikor később a jegyzőkönyvet kiadtuk³ 1943 tavaszán. Akkor indult meg a sajtó, de hát ez órájuk tartozott. Különösen a Nemzeti Újság támadta, a katolikus sajtó, a klerikális, nem a KALOT-é, hanem a másik vonal, Nyisztorék. Az SDG-ben is megjíjedtek néhányan, Karácsony Sándor is ott volt egy gyűlésen, ahol felvetették, hogy túlságosan balra tolódott a rendezvény, s Karácsony Sándor védett meg bennünket. De lényegében az egyházhivatal sem foglalt ellenünk állást, a sajtóra hagyták a támadást. Az Egyedül vagyunk-ban Oláh György támadta nagyon, jobbról. Lehetett valami abban, hogy a Györffy-kollégisták és Erdei megnyilvánulásait kihasználva feltámadt a gyanú, hogy a táborban a történelmi materializmus szemlélete is érvényesült. De aki ott volt, az érzékelhette, hogy a tábor hangulata és szellemisége teljesen Németh László, a tábortüzek melletti hangulat pedig Sinka körül alakult. Tiszta nemzeti ügy volt, minden más próbálkozás hiába lett volna. Nagy Istvánról pedig tudtuk, hogy milyen, de az volt a helyzet, hogy Kassákon kívül nem volt egyetlen igazán nagy munkásíró, akit oda lehetett volna állítani egy Németh László, egy Veres Péter és többiek mellé. De még Nagy István sem kellett az itteni szociáldemokratáknak, a népszavásoknak. Szegényt utólag felelősségre is vont a román kommunista párt, amiért egyáltalában részt vett a találkozón és eladta magát nekünk. Pedig ő elmondta itt a maga marxista szövegeit.

Ez évben van 50. évfordulója az emlékezetes találkozásnak.

• Igen, és a legjelentősebb nemzeti gondokkal akarunk most is foglalkozni, azokkal, amik akkor is napirenden voltak és ma is időszerűek. Hiszen részben ma is hasonló a helyzet, ha más körülmények közt, reméljük jobb és szerencsésebb körülmények között is, de tele vagyunk nemzeti gondokkal, noha már negyedik éve tényleg felszabadultunk. Ezentúl szeretnénk minden évben megrendezni a szárszói találkozót, és remélem, hogy majd utódaink is rendszeresen megrendezik.

1983-ban volt már ilyen próbálkozás.

• Akkor Fekete Gyula az Írószövetségtől és Pozsgay Imre a Népfront részéről vállalta volna. Kezdetben úgy látszott, Aczél is mellette van, de aztán elkezdődött a faragás, hogy csak három napot engedélyeznek, aztán csak egy napot. Azután egyszer csak a nyár elején behívott az ottani főkonzul, hogy szeretne velem beszélni, mert üzenetet kapott a budapesti külügytől, amit közölnie kell velem. Bemegyek, s akkor mondja: megkérnek arra, az idén ne látogassak haza, mert a Duray-könyv és benne a Csoóri-előszó kiadásával megsértettem a Magyar

³Szárszó. Az 1943. évi Balatonszárszói Magyar élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozata. Bp. 1943. 232 old.

Népköztársaság szövetségi és külügyi érdekeit. Megírtam Pozsgaynak, hogy nem jövök haza, s akkor ők úgy határoztak, hogy így azt az egy napot sem tartják meg.

Mi lesz a mostani találkozó fő témája?

• Elsősorban nem a megemlékezés. Arra csak az elején kerítünk sort néhány koszorúzással és beszéddel. Egy napot szentelünk erre, a többi a mai nemzeti gondok jegyében telik majd. Ez lenne a szárszói tanácskozások állandó programja, a mindenkori nemzeti gondok nyílt megbeszélése. Ez most különösen az 1994-es választásokra lesz kihegyezve, nem arra, hogy milyen pártra szavazzunk, hanem hogy legalább menjünk el szavazni, s ha igen, akkor valamelyik nemzeti pártra adjuk a voksunkat. Így egy erősebb koalíció állhat össze, amely jobb eséllyel kormányozhat.

Egyhetesre tervezzük a találkozót. Az első nap az emlékezéseké, a második napon a politika kerül terítékre, a harmadik napon a nagy nemzeti sorskérdések közül a népesedés, a nemzetnevelés, a határon túli magyarság; a negyedik a gazdálkodás, külön is a mezőgazdaság, az ipar, a vállalkozás; az ötödiken az irodalom, a művészet és a tudomány; a hatodikon pedig a sajtó, a rádió, a televízió, a könyvkiadás. A hetedik napon lesz a vita és a zárszó. Úgy tervezzük, hogy a tanácskozás jegyzőkönyvének szerkesztett szövegét 6–8 héten belül kiadjuk.

Honnan toboroztatók a közönséget?

• Körülbelül 100-an vagyunk, akik annak idején részt vettünk a találkozón, a Szárszói Baráti Kör, ezen kívül a különböző rokon egyesületek és szervezetek képviselői, hiszen mindegyikben vannak olyanok, akik ehhez a szellemiséghez tartoznak. Fiatatalokat is hívunk, főleg vidékről és a szomszédos államokból. Jönnek továbbá népfőiskolások, cserkészek, KALOT-osok. Nagy az érdeklődés, félek, hogy kevés lesz a hely, pedig a Szárszó és Szemes között lévő kempingben sokkal többen elférnek majd, mint 50 évvel ezelőtt az SDG nyaralótelepén.

Ott rendezte meg a Klubtanács és néhány más ellenzéki ifjúsági szervezet 1988-ban azt a szárszói tábort is, ahol az 1943-as konferencia szellemét igyekeztünk felidézni. Az akkori szervezők közül ma igen sokan képviselők, vagy más magasabb beosztásban vannak.

• Hallottam róla, de akkor én nem voltam itthon, nem tudtam elmenni. Ez is mutatja, hogy Szárszó szelleme az elmúlt évtizedekben is élt, s reméljük, még sokáig lobogni fog.

Köszönöm a beszélgetést.

Szárszó és a katolicizmus – 1943

Az 1943. évi augusztus 23–29. közötti balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozatát a Soli Deo Gloria Református Diákszövetség telephelyén Püski Sándor, a Magyar Élet Kiadó gazdája rendezte. Fontos, hogy a paraszt-, munkás- és értelmiségi ifjúság találkozójának egy református, valláserkölesi alapon álló szervezet adott otthont. A konferencián nemcsak az „ifjúság” képviseltette magát, hanem a kereken mintegy 600 résztvevő között a Magyar Parasztszövetség képviselői, a szervezett munkásság nem pártpolitikát reprezentáló szószólói, a népi írók táborának kiemelkedő tagjai, továbbá tudósok, művészek mellett – Püski Sándor szerint – „számos tanító, tanár minden felekezeti lelkész, újságíró, orvos, mérnök, közigazdász hallgatta végig az előadásokat, illetőleg szolt hozzá a felmerült kérdésekhez.”¹

A résztvevőkről pontos listát soha nem közöltek, s az előadók, illetve a hozzászólók között két református egyházi személyt találunk (egy teológust és egy lelkészt). Nincs nyoma, hogy katolikus egyházi személy felszólalt volna, vagy volt klerikus jelen Szárszón. Katolikus szervezet nem képviseltette magát. Úgy tűnik tehát, hogy ekkor a református egyház volt nyitott a kiutkeresés-táborozás betogadására. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy az 1943-as Szárszón alig esett szó a vallásról és egyházakról, ezt teljesen marginálisan kezelték, és sokkal inkább egyéb társadalompolitikai, gyakorlati kérdések uralták a tanácskozást.

¹Szárszó. Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozata. Bp. 1943. Magyar Élet kiadása, 5. old.